С56

4620-р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

СОВА Ольга Сергіївна

УДК: 378.011.3-051:75(043.3)

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПЛЕНЕРНОЇ ПРАКТИКИ

13.00.02 – теорія та методика навчання (образотворче мистецтво)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Шевнюк Олена Леонідівна,
факультет педагогіки і психології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Сотська Галина Іванівна,
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
заступник директора з науково-експериментальної
роботи, старший науковий співробітник;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мужикова Ірина Мирославівна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
і культурології.

Захист відбудеться "09" жовтня 2018 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.24 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті http://npu.edu.ua та у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий "07" вересня 2018 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради **О. М. Полатайко**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасний період розвитку освіти в Україні відбувається зміна пріоритетів у професійній підготовці висококваліфікованих фахівців. Зростає, зокрема, попит на вчителів образотворчого мистецтва, які володіли б системними психолого-педагогічними знаннями і навичками та ґрунтовними художніми вміннями, мали сформовану педагогічну та естетичну культуру. Основні вимоги до професійної підготовки спеціалістів, заявлені у Національній доктрині розвитку освіти, Законі України «Про вищу освіту», Законі України «Про освіту», нормативних документах Міністерства освіти і науки України, спрямовують інновації у створенні методичних основ формування фахових умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва під час навчання у закладах вищої освіти на досягнення ґрунтовного взаємозв'язку педагогічних та художніх знань та вмінь.

Відповідно, пріоритетність практичної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти стає суспільним трендом сучасного мобільного ринку праці. Навчально-творча пленерна практика, яка відбувається просто неба й за умов природного освітлення, є важливим чинником формування у них єдності фахових знань з образотворчих дисциплін і практичних педагогічних умінь, що забезпечує всебічну підготовку студентів до художньо-педагогічної діяльності.

У теоретико-методологічних джерелах і наукових публікаціях висвітлено аспекти професійного становлення особистості майбутнього вчителя (В. Андрущенко, В. Бондар, Н. Гузій, І. Демченко, Г. Захарчук, І. Зязюн, І. Лернер та інші), компетентнісного підходу в підготовці фахівців (І. Зимня, А. Маркова, С. Пальчевський, В. Стрельніков та інші), особистісно орієнтованого навчання та виховання (І. Бех, В. Рибалка, С. Сисоєва), теорії та практики сучасної педагогіки мистецтва (О. Кайдановська, С. Коновець, Л. Масол, Н. Миропольська, В. Орлов, О. Отич, О. Полатайко, О. Рудницька, С. Ружицький, О. Соколова, Г. Сотська, О. Смірнова, М. Стась, В. Федоришин, О. Шевнюк, О. Щолокова, І. Янковська та інші). Проблеми розвитку естетичної культури і творчого потенціалу студентів відображено у працях Є. Адакіного, Є. Антоновича, Т. Близнюк, В. Григоренко, В. Лихвар, І. Мужикової, М. Пічкур, М. Станкевича та інших.

Історичні аспекти пленерного методу дослідили такі художники-педагоги і мистецтвознавці як А. Зорко, Є. Коваленко, І. Чмелик, В. Чурсіна, М. Юр та інші. Питання методики організації та проведення пленеру висвітлювали В. Варданян, О. Данилова, І. Пилипенко, С. Рой, В. Черватюк, А. Яланський та інші. Дослідження художньо-творчих аспектів виконання робіт на пленері репрезентовано у працях науковців Л. Жаданової, Д. Жукова, Н. Зінченко, В. Морозової, М. Семенової, Ю. Тютюнової та інших. Особливості формування процесу колористичного бачення, композиційного й образного мислення студентів на заняттях з пленерного живопису проаналізовано у наукових працях О. Вороніної, О. Гаврикова, І. Грошева, М. Макарової, С. Нікітіна, І. Осіна, Н. Цаль та інших. Методичні аспекти досліджуваної нами проблеми висвітлені зарубіжними науковцями: А. Альфс (A. Alfs), А. Бьохліх (A. Böhlich), М. Далессіо (M. Dalessio), К. Лапот-Дзієрва (K. Łapot-Dzierwa),

Ф. Шайнбергер (F. Scheinberger), Є.-М. Шнайдер-Гертнер (E.-M. Schneider-Gärtner) та інші.

У ряді наукових праць з досліджуваної проблеми, зокрема О. Булавіна, Т. Висікайло, М. Маслова, О. Музики, О. Павленкович, В. Соколінського, Т. Стрітьєвич та інших, наголошувалося на важливості та перспективності дослідження методичних основ розвитку педагогічних умінь студентів у взаємозв'язку з їхніми художніми знаннями і навичками в процесі пленерної практики.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що значення навчально-творчої пленерної практики у процесі формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва ще недостатньо досліджено, а досвід теоретичних узагальнень наявного стану фахової підготовки студентів у закладах вищої освіти дає можливість виокремити низку наявних суперечностей:

– між підвищенням вимог українського суспільства до підготовки конкурентоспроможного творчого вчителя та недостатнім теоретико-методичним обґрунтуванням особливостей професійної підготовки майбутніх художників-педагогів;

– між потребою сучасної школи в учителях образотворчого мистецтва з комплексними художньо-педагогічними вміннями та недостатнім рівнем їх сформованості у випускників педагогічних закладів вищої освіти;

– між педагогічними можливостями пленерної практики у формуванні художньо-педагогічних умінь студентів та недостатністю відповідного навчально-методичного інструментарію для їх реалізації.

Отже, актуальність проблеми формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в умовах пленеру, її недостатня наукова розробленість, а також необхідність подолання вище названих суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Зміст, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителя», комплексної наукової теми Факультету педагогіки і психології «Удосконалення змісту освіти, форм і методів підготовки педагогічних працівників згідно із вимогами стандартів освіти та Болонського процесу» і кафедри образотворчого мистецтва «Формування методичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва».

Тему дисертаційної роботи затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 8 від 27.12.2017 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 1 від 30.01.2018 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, створенні та експериментальній перевірці методичних основ формування художньо-

педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Обґрунтувати сутність і зміст художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва.
2. Виокремити компоненти структури художньо-педагогічних умінь студентів педагогічних закладів вищої освіти.
3. Виявити педагогічні можливості пленерної практики у формуванні художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва.
4. Визначити критерії, їх показники та рівні сформованості художньо-педагогічних умінь студентів у процесі пленерної практики.
5. Створити та експериментально перевірити методику формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі пленерної практики у закладах вищої освіти.

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва у системі педагогічних закладів вищої освіти.

Предмет дослідження – методика формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики.

Для вирішення цих завдань були застосовані такі **методи дослідження**: *теоретичні*: ретроспективний аналіз, узагальнення та систематизація філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої літератури та інформаційних джерел для з'ясування стану розробленості проблематики дослідження; структурно-системний аналіз – для обґрунтування структури художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва та виокремлення критеріїв, їх показників і рівнів сформованості зазначених умінь; синтез і систематизація – з метою дослідження наявного методичного досвіду з питань навчання образотворчого мистецтва у процесі пленерної практики, виявлення й теоретичного обґрунтування методичних основ формування художньо-педагогічних умінь студентів-художників; *емпіричні:* анкетування, опитування і тестування, діагностичні методики, прямі й опосередковані психолого-педагогічні спостереження з метою виявлення рівня професійної підготовки студентів, педагогічний експеримент для апробації та перевірки ефективності створеної методики формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі пленерної практики; *статистичні:* методи математичної статистики за критерієм Колмогорова-Смірнова для кількісного обрахування результатів дослідження, забезпечення достовірності отриманих показників педагогічного експерименту.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

– *вперше* обґрунтовано й експериментально перевірено методику формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики, яка полягає у цілеспрямованому навчально-педагогічному моделюванні взаємозв'язків художньо-творчої і професійно-методичної діяльності вчителя в умовах навчання образотворчого мистецтва на відкритому природному просторі й реалізується у трьох

взаємопов'язаних стадіях (пропедевтичній, репродуктивній, творчій), що забезпечують поступове фахове зростання студентів; виокремлено критерії, їх показники та рівні сформованості досліджуваного феномену;

– *конкретизовано* сутність і зміст поняття «художньо-педагогічні вміння майбутніх учителів образотворчого мистецтва» в аспекті взаємозв'язку комплексу дій особистості на основі єдності художніх і педагогічних знань, набутого досвіду й цінностей;

– *розроблено* модель формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва, структура якої грунтується на теоретично обґрунтованому ізоморфізмі компонентів педагогічних і художніх умінь, що дає можливість забезпечити її відповідність меті, завданням, принципам і змісту професійної діяльності фахівця;

– *подальшого* розвитку набули теоретико-методичні основи організації процесу фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики у художньо-педагогічних закладах вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає у: впровадженні в навчальний процес педагогічних закладів вищої освіти методики формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики; розробці навчально-методичного комплексу пленерної практики, що дає можливість ефективно використовувати заняття живописом і рисунком під час творчої роботи на природі як універсальний засіб формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до професійної діяльності у загальноосвітніх школах, закладах позашкільної освіти; виданні навчального посібника «Навчання образотворчого мистецтва на пленері»; оновленні змісту наскрізної програми «Навчально-творча пленерна практика» для всіх курсів бакалаврату та магістратури, затвердженої Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова.

Теоретичні та практичні **результати дослідження впроваджено** в освітній процес ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» (довідка № 268 від 20.03.2018 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/2125 від 04.12.2017 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 1479/01-60/17 від 03.05.2018 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-38 від 17.01.2018 р.), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 40-н від 14.03.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи були предметом доповідей та обговорення на наукових, науково-методичних і науково-практичних конференціях: 7 *міжнародних:* «Педагогіка образотворчого мистецтва: традиції, сьогодення, перспективи» (Київ, 2015); «Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи у контексті становлення нової української школи» (Київ, 2016); «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2016); «Стратегії підвищення якості мистецької освіти в контексті змін сучасного соціокультурного простору» (Одеса, 2017);

«Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (Дрогобич, 2017); «Актуальныя праблемы мастацтва: гісторыя, тэорыя, методыка» («The Actual problems of art: the history, the theory, the metodically») (Білорусь, Мінськ, 2017); «Science and society» (Італія, Рим, 2017); 5 *всеукраїнських:* «Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва: досвід та перспективи» (Одеса, 2015); «Актуальні проблеми формування естетичної культури майбутніх дизайнерів» (Кривий Ріг, 2017); «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін» (Умань, 2017); «Особистість у виховному просторі зростання: від дитинства до юності» (Київ, 2017); «Розвиток конкурентоспроможної особистості у межах сучасної освіти: реалії та перспективи» (Київ, 2017), а також на наукових конференціях викладачів, аспірантів та докторантів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та науково-методичних семінарах кафедри образотворчого мистецтва факультету педагогіки і психології цього університету (2015 – 2018 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 16 наукових працях, серед них: 1 навчальний посібник, 4 статті у наукових фахових виданнях України та 3 статті у наукових фахових виданнях інших держав і виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз, 8 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (238 найменувань, із них 12 – іноземними мовами), 23 додатків, 16 таблиць, 9 рисунків. Повний обсяг дисертації становить 320 сторінок друкованого тексту, основний текст викладено на 202 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження обраної теми, ступінь розробленості проблеми, відображено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про впровадження й апробацію основних положень дисертації, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* **«Науково-теоретичні засади формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва»** проведено міждисциплінарний аналіз основних понять наукової роботи «педагогічні вміння» та «художні вміння»; визначено сутність і створено структуру художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва; досліджено історичний розвиток роботи художників в умовах відкритого середовища; обґрунтовано художньо-педагогічні можливості пленерної практики у формуванні художньо-педагогічних умінь студентів.

З'ясовано, що проблема визначення художньо-педагогічних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є багатоаспектною і має

міждисциплінарний характер. Категорія «художньо-педагогічні вміння» ґрунтується на взаємодії та взаємовпливі змісту дефініцій «педагогічні вміння» і «художні вміння». Художні вміння студента педагогічного закладу вищої освіти, як складний комплекс його самостійної творчої діяльності на основі набутих ним образотворчих знань і досвіду, перебувають у тісному взаємозв'язку з його педагогічними вміннями як здатністю до виконання розумово-практичних дій, необхідних для ефективного поширення фахових знань і навичок у процесі організації навчальної діяльності. Майбутній фахівець має не лише набути ґрунтовний художньо-творчий досвід, працюючи професійно у різних жанрах і техніках образотворчого мистецтва, але й уміти методично грамотно навчати учнів його основам, мотивувати їх до самостійного художнього пошуку.

На основі теоретичного аналізу визначених у філософських, психолого-педагогічних і мистецтвознавчих наукових джерелах підходів до трактування досліджуваного поняття (культурологічного, діяльнісного, системного, особистісно-орієнтованого) і концептуальних положень О. Булавіна, Г. Землякової, А. Марченко, В. Морозової, О. Павленкович, М. Шабанова, О. Шевнюк, О. Щолокової у дисертації запропоновано тлумачення *художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва як здатності особистості виконувати комплексні дії на основі опанованих художньо-педагогічних знань, набутого досвіду й емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної професії та мистецтва, що забезпечують ефективне здійснення нею самостійної образотворчої діяльності, художнього навчання та виховання учнів.* Досліджувана категорія тлумачиться нами як інтегральна характеристика готовності майбутніх фахівців до ефективної художньо-педагогічної діяльності.

Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва відбувається в процесі навчання у закладі вищої освіти шляхом виконання комплексних художньо-педагогічних навчально-творчих вправ, що дають можливість відтворити та закріпити дії як у звичних, так і в змінених умовах. Сформовані художньо-педагогічні вміння характеризують особистість майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у предметних і соціальних ситуаціях професійної діяльності, ефективно забезпечують її цілеспрямовану регуляцію на основі набутих знань і досвіду, внаслідок чого формується готовність майбутнього фахівця до організації інноваційного навчального процесу у власному індивідуальному стилі.

Теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до класифікації складових художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва дозволив на основі їх змістово-структурного ізоморфізму обґрунтувати виокремлення в їх структурі гностичного, проектувального, конструктивного, комунікативного й організаційного компонентів. *Гностичний компонент* художньо-педагогічних умінь майбутніх фахівців передбачає застосування ними психолого-педагогічних знань для вирішення педагогічних ситуацій, послуговування образотворчим тезаурусом (знання лінійної та повітряної перспективи, пластичної анатомії та механіки рухів, законів

світлотіні, теорії кольору, законів, правил, засобів і прийомів композиції тощо) для художньо-творчої роботи з учнями, аналізу ефективності цієї діяльності.

Проектувальний компонент характеризується педагогічним цілепокладанням, плануванням та проектуванням педагогічної діяльності з навчання учнів сприймати натуру цілісно й обумовлено у тривимірному просторі з урахуванням загального колірного й тонального стану освітлення та зображати її на двовимірній площині паперу, аналізувати конструктивні особливості форми предметів у взаємодії з їх тоном і кольором.

Конструктивний компонент художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва виражається у свідомому доборі ними результативних методів, форм, прийомів і засобів навчання учнів компонувати зображення в обраному форматі, визначати лінійні й об'ємні пропорційні взаємозв'язки предметів, працювати колірними і тональними співвідношеннями, застосовувати засоби виразності різних художніх технік, їх творчому коригуванні та постійному оновленні.

Комунікативний компонент проявляється у здатності студентів забезпечити ефективне мотивування педагогічної взаємодії з учнями у конкретній навчальній ситуації, спрямованій на пошук вираження творчого задуму образотворчими засобами. Сформований *організаційний компонент* художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва проявляється у їхній здатності створювати умови цілеспрямованого керування самоорганізацією діяльності учнів, її саморегуляцію з метою дотримання ними грамотної послідовності зображення різних типів натурних мотивів. Доведено, що результатом сформованості кожного з виокремлених компонентів художньо-педагогічних умінь в їх взаємодії є усвідомлене практичне оволодіння майбутніми фахівцями професією в єдності педагогічних та художніх компетентностей особистості.

Представлений у дослідженні ретроспективний аналіз доробку зарубіжних і вітчизняних філософів, мистецтвознавців, художників-педагогів, зокрема, ідей Л. Альберті, П.-А. Валансьєна, Л. да Вінчі, Й.-В. Гете, Е. Делакруа, Д. Дідро, Д. Констебля, М. Мурашка, Ч. Ченніні, П. Чистякова та інших, дав змогу дослідити історичний розвиток теоретичних основ *методики пленеру як роботи художника на відкритому повітрі, під час якої вивчаються враження від світлоповітряних ефектів у пейзажі, натюрморті, портреті, сюжетній картині поза межами майстерні*. Зображення природи безпосередньо під відкритим небом уможливлює відображення природного освітлення довкілля, колірних рефлексів, дослідження зв'язку предметів із повітряним середовищем, спостереження за змінами кольору простору, що є запорукою професійної роботи художника кольоротональними співвідношеннями, цілісного аконстантного бачення та відображення ним натури.

З'ясовано, що навчально-творча практика у системі фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва забезпечує інтеграцію їхніх педагогічних та художніх знань і вмінь, реалізацію міжпредметних зв'язків при вивченні психолого-педагогічних дисциплін (психологія, педагогіка, педагогічна творчість, методика навчання образотворчого мистецтва) та спеціальних

образотворчих (живопис, рисунок, композиція, нарисна геометрія, пластична анатомія, теорія та історія образотворчого мистецтва). Встановлено, що у ході пленерного практичного заняття цілеспрямоване спостереження студентами за процесом навчального аналізу особливостей форми предметів у взаємодії з їх тоном і кольором, пошуком грамотного композиційного вирішення сприяє формуванню вмінь майбутніх фахівців свідомо проектувати мету і зміст занять на пленері, добирати ефективні методи і форми для їх проведення.

Визначено, що пленер як спільна діяльність гурту художників у вільній співпраці формує комунікативні здатності студентів за рахунок їх залучення до взаємних консультацій, спільного аналізу художніх робіт, пошуку шляхів встановлення атмосфери довіри та мотивації до співтворчості. Досліджено, що досвід проведення студентами майстер-класів формує практичні вміння самостійно керувати художньою діяльністю учнів загальноосвітніх шкіл і закладів позашкільної мистецької освіти.

Отже, знаннєвий, проектувально-конструктивний і комунікативно-організаційний потенціал цілеспрямовано організованої пленерної практики студентів закладу вищої освіти є провідним чинником дієвості її педагогічного впливу на формування кожного з компонентів художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Разом з тим, аналіз навчальних програм і практичного досвіду вітчизняних і закордонних закладів вищої освіти художньо-педагогічного спрямування дає підстави стверджувати, що виявлені педагогічні можливості реалізовуються лише частково, оскільки нерозв'язаними лишаються проблеми її організаційно-методичного забезпечення: планування малої кількості навчальних годин; проведення занять лише у весняно-літній період; обмеження у застуванні різноманітних художніх матеріалів і технік, невідповідність їх тим, з якими працюють студенти на певному курсі при виконанні аудиторних художніх завдань; акцентування у змісті навчальної роботи на пленері на формуванні виключно художніх умінь. Виявлені проблеми зумовили напрям подальшого дослідження й уможливили створення авторської методики формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики.

У *другому розділі* «**Методичні основи формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики**» обґрунтовано методику формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики, конкретизовано методи і форми організації навчального процесу на пленері.

На основі *принципів* професійної спрямованості, системності та послідовності, міждисциплінарних зв'язків, індивідуалізації, єдності наукової і навчальної діяльності, саморозвитку й самовдосконалення теоретично обґрунтовано авторську методику формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики. Досягнення резонансності педагогічного керування навчальним процесом у

ході пленерної практики здійснюється шляхом застосування ефективних *взаємодоповнювальних методів і форм*:

– методи актуалізації образотворчих знань (репродуктивна бесіда у формі запитань-відповідей та інструктаж щодо послідовності виконання навчальних завдань, призначення певних художніх технологій, прийомів тощо) і персоніфікованого викладання (репрезентації викладачем навчальної інформації за персональними заявками студентів) спрямовані на формування гностичних умінь студентів; основною навчальною формою їх реалізації є настановна конференція з навчально-творчої пленерної практики;

– методи пояснювально-ілюстративного викладання (ілюстрування репродукціями, зразками студентських пленерних робіт тощо, демонстрування мультимедійних презентацій методичної роботи над пейзажем в умовах пленеру), роботи з моделями (макет білого будиночка, дротяні моделі, гнучкі манекени), роботи з натури та навчально-творчих вправ забезпечують формування проектувальних умінь майбутніх фахівців; провідною навчальною формою їх реалізації є творча майстерня як колективна співпраця художника-педагога та студентів;

– методи композиційного пошуку (генерування та реалізація композиційної ідеї засобами художньо-пластичної мови), педагогічного рисунку як особистого ілюстрування викладачем навчального матеріалу, роботи з пам'яті (відтворення мотиву без опертя на натуру), за уявленням (відтворення мотиву з опертям на образи уявлення зі зміненням точки зору, освітлення тощо) і уявою (відтворення мотиву без натури з опертям на образи уяви) спрямовані на формування конструктивних умінь студентів; основною навчальною формою їх реалізації є майстер-клас як процес демонстрування та поширення інноваційного образотворчого досвіду;

– методи навчання у співпраці (паралельної роботи на пленері студентів та їхніх майбутніх вихованців), стимулювання художньо-творчої активності та створення творчих ситуацій як форми реалізації пошукової діяльності студентів, що забезпечують формування комунікативних умінь майбутніх фахівців у ході розв'язання навчальних проблем; провідною навчальною формою їх реалізації є елементи дуального навчання (роботи студентів на пленерній практиці разом з учнями загальноосвітніх шкіл, художніх студій або інших позашкільних закладів, що стануть місцем їхньої майбутньої професійної діяльності);

– методи створення навчально-методичних комплексів (добір студентами методичного матеріалу для застосування у самостійній професійній діяльності) та оцінювання продуктів творчої діяльності студентів спрямовані на формування організаційних умінь майбутніх фахівців; основною навчальною формою їх реалізації є проектне навчання як самостійна діяльність студентів з метою розв'язання проблеми, оформлена у вигляді кінцевого творчого продукту.

Алгоритм реалізації авторської методики репрезентовано у вигляді трьох взаємопов'язаних стадій – пропедевтичної (акумулювання художньо-

педагогічних знань, умінь і навичок), репродуктивної (застосування набутого художньо-педагогічного досвіду роботи на пленері) та творчої (самостійна організація творчого процесу з учнями в умовах роботи на відкритому просторі), що забезпечують поступове й цілеспрямоване поглиблення спеціальних педагогічних і художніх знань та вмінь студентів.

У *третьому розділі* «**Дослідно-експериментальна робота з формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики**» обґрунтовано критеріально-рівневу систему сформованості художньо-педагогічних умінь студентів; розроблено діагностичний інструментарій педагогічного експерименту; здійснено перевірку ефективності авторської методики формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва шляхом діагностування динаміки досліджуваного феномену в процесі пленерної практики..

Добір критеріїв та показників сформованості художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва обумовлено внутрішніми (структура досліджуваного феномену) та зовнішніми (відповідність поставленій меті та завданням дослідження) чинниками. Критерії (гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний) відповідають змісту компонентів досліджуваного феномену.

У дослідженні виокремлено три рівні сформованості художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики залежно від узагальнення у них прояву показників за обґрунтованими вище критеріями. *Творчий рівень* характеризується наявністю у студентів системних психолого-педагогічних і художніх знань, здатності до планування, проектування й організації навчального процесу на пленері, ґрунтовним володінням практичними образотворчими вміннями та навичками, продуктивним застосуванням їх у ситуаціях педагогічної взаємодії з учнями. *Продуктивний рівень* притаманний студентам з достатніми теоретичними знаннями з фахових дисциплін, проте зі стереотипністю художньо-педагогічних умінь і навичок, шаблонністю у розв'язанні ними педагогічних ситуацій, відсутністю творчої ініціативи. *Репродуктивний рівень* мають студенти з базовими художньо-педагогічними знаннями й елементарними практичними фаховими вміннями, невмінням їх застосовувати при вирішенні завдань у професійній діяльності, несамостійні у плануванні й організації навчання учнів.

Обґрунтовані критерії та показники сформованості художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва визначили параметри організації констатувального експерименту, причинно-наслідковий аналіз його результатів. Констатувальний експеримент, для участі в якому залучені 193 студенти III і IV курсів бакалаврату та І курсу магістратури ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди», Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, спрямовано на якісний та кількісний аналіз вихідних показників сформованості досліджуваного феномену.

Аналіз результатів анкетування показав, що більшість майбутніх фахівців не усвідомлюють важливості творчої роботи на відкритому просторі з учнями, недооцінюють значення пленерної практики у системі професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Вихідний стан сформованості гностичного компонента художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва, зафіксований на основі тестового опитування з базових художньо-педагогічних знань, засвідчив недостатню фахову освіченість майбутніх учителів образотворчого мистецтва (репродуктивний рівень у 25,9 % (50), творчий – у 10,9 % (21) респондентів). Застосування адаптованої методики деформованих зображень «Образотворча грамотність» уможливило виявлення у студентів недостатньо грамотне відтворення простору в пейзажному мотиві, що підтверджується домінуванням репродуктивного рівня (56,4 % (109), творчий – лише у 8,8 % (17) осіб) сформованості проектувального компонента їхніх художньо-педагогічних умінь. Дослідження вихідного стану конструктивного компонента художньо-педагогічних умінь студентів на основі адаптованої методики «Композиційна грамотність» встановило несформованість у них свідомого педагогічно доцільного добору методів та форм компонування зображення (репродуктивний рівень у 51,3 % (99), творчий – у 10,9 % (21) респондентів). Проведення тесту «Обличчя Екмана» підтвердило редукований досвід мотивувальної педагогічної взаємодії студентів у навчальному процесі, зафіксований пріоритетним репродуктивним (62 % (119), лише у 7,7 % (15) осіб – творчий) рівнем сформованості комунікативного компонента художньо-педагогічних умінь майбутніх фахівців. Аналіз розроблених студентами навчально-методичних комплексів дозволив виявити недостатню підготовленість майбутніх фахівців до цілеспрямованого педагогічного керування процесом дотримання грамотної послідовності зображення пейзажного мотиву: 65,3 % (126) опитаних виявили репродуктивний рівень сформованості організаційного компонента художньо-педагогічних умінь у процесі пленерної практики, відповідно творчий – 6,7 % (13) респондентів.

За підсумками здійсненого дослідження встановлено низку причин такого стану, серед яких – недостатня розробленість науково-методичного інструментарію організації навчально-творчої пленерної практики студентів у закладах вищої освіти. Результати констатувального експерименту дали змогу підтвердити доцільність виокремлення теоретично обґрунтованих у дисертації компонентів художньо-педагогічних умінь студентів і стали підґрунтям для проектування методики їх формування у майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Апробація авторської методики та визначення її ефективності здійснювалася на стадії *формувального лонгітюдного педагогічного експерименту*. Організація експерименту передбачала паралельне порівняння початкових та прикінцевих результатів спостереження однорідних об'єктів: 75 студенти експериментальних груп, 74 студенти контрольних груп I – IV курсів бакалаврату та I курсу магістратури спеціальності 6.020205

«Образотворче мистецтво» та 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво і реставрація» ДЗНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (всього – 149 студентів) з використанням експериментальних факторів впливу і без них.

Достовірність і об'єктивність результатів дослідження обумовлена тим, що в основу моніторингової програми покладена різнорівнева діагностика проявів динаміки формування кожного з компонентів художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики, а також тривалістю експерименту, який здійснювався протягом 2013 – 2018 рр.

Процесуальною основою формувального експерименту стали виокремленні теоретично обґрунтовані стадії впровадження методики – пропедевтична, репродуктивна й творча. Алгоритм просування ними полягав у переході від акумулювання художньо-педагогічних знань через застосування набутих на їх основі умінь у змінених умовах до самостійної організації навчально-творчого процесу в умовах навчання учнів образотворчого мистецтва на пленері.

Формування гностичного компонента художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики передбачало з метою забезпечення гнучкої варіативності художньо-педагогічного тезаурусу студентів застосування таких засобів оптимізації педагогічного управління як: дидактична наочність, мультимедійні презентації, пропедевтичні та коригувальні вправи (етюди і начерки гілок, квітів, дерев різних порід, комах, птахів, тварин у різних умовах освітлення тощо).

Формування проектувального компонента художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики спиралося на забезпечення у навчальній формі творчої майстерні вдосконалення та закріплення технічної майстерності у різних художніх матеріалах (акварель, гуаш, олія, графічні та м'які матеріали) у змінюваних умовах через виконання навчальних вправ на відображення настрою у пейзажі, наприклад, «На літньому лузі», «Перед грозою», «Ранок», «Туман»», «Осіннє місто» тощо).

Формування конструктивного компонента художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики передбачало організацію майстер-класів із послідовним виконанням навчальних завдань на відтворення натурного мотиву через тиждень, його зображення зі зміненою точкою зору, компонування творчих робіт за натурними спостереженнями на відображення національно-своєрідного ландшафту сприяло свідомому добору студентами результативних методів і форм генерування композиційної ідеї та розвиткові їхнього образного й методичного мислення.

Формування комунікативного компонента художньо-педагогічних умінь спиралося на методи навчання у співпраці шляхом проведення спільних пленерів студентів з учнями загальноосвітніх шкіл і художніх студій, самостійного керування магістрами пленерною практикою студентів перших курсів, що сприяло становленню у них досвіду педагогічної взаємодії.

Формування організаційного компонента художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики передбачало організацію проектного навчання студентів створювати навчально-методичні комплекси з тематичними планами організації навчального процесу, методичними таблицями з поетапного виконання живопису і рисунка на пленері, а також портфоліо творчих робіт.

Зведені результати формувального експерименту наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Сформованість компонентів художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва наприкінці експерименту

Рівень	Компоненти художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва																			
	Гностичний				Проектувальний				Конструктивний				Комунікативний				Організаційний			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	А	%	а	%	а	%	а	%	а	%
Творчий	15	20	10	13,5	16	21,3	8	10,8	17	22,6	11	14,8	19	25,3	5	6,8	21	28	12	16,2
Продук-тивний	52	69,4	48	64,9	49	65,3	39	52,7	45	60	37	50	44	58,7	30	40,5	47	62,7	28	37,8
Репродук-тивний	8	10,6	16	21,6	10	13,4	27	36,5	13	17,4	26	35,2	12	16	39	52,7	7	9,3	34	46
Всього	75	100	74	100	75	100	74	100	75	100	74	100	75	100	74	100	75	100	74	100

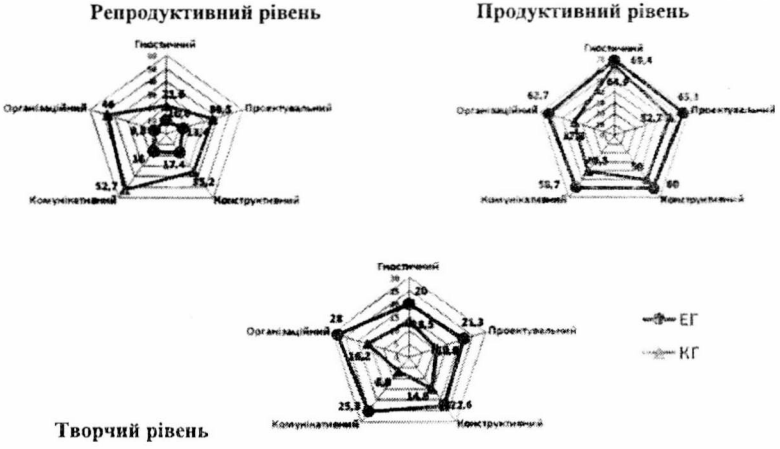

Рис. 1. Сформованість художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва за рівнями наприкінці експерименту

Статистична достовірність результатів дослідження встановлювалася за критерієм Колмогорова-Смірнова. Усі отримані дані (гностичний – $\lambda' = 0,43$; проектувальний – $\lambda' = 0,79$; конструктивний – $\lambda' = 0,61$; комунікативний – $\lambda' = 1,15$; організаційний – $\lambda' = 1,46$) нижчі за критичні значення $\lambda\alpha = 0,02 = 1,52$ для обраного високого рівня статистичної значимості (похибка у 2 %), що дає підстави для висновку щодо ефективності створеної авторської методики формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики.

Узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи дозволяють стверджувати, що впроваджена у систему фахової підготовки студентів методика формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики дає їм змогу досягнути високого рівня готовності до професійної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленеру на основі впровадження у практику педагогічних закладів вищої освіти методики, що полягає у цілеспрямованому навчально-педагогічному моделюванні взаємозв'язків професійно-методичної та художньо-творчої діяльності вчителя в умовах навчання образотворчого мистецтва на відкритому природному просторі.

Результати теоретичного аналізу та експериментального дослідження засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу сучасної освітньої практики, філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури доведено актуальність проблеми формування художньо-педагогічних умінь студентів. Художні вміння студента педагогічного закладу вищої освіти, його ґрунтовний художньо-творчий досвід, професійна робота у різних жанрах і техніках образотворчого мистецтва перебувають у тісному взаємозв'язку з його педагогічними вміннями методично грамотно навчати учнів його основ, мотивувати їх до самостійного художнього пошуку. Теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу конкретизувати сутність художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва як їхньої здатності до виконання комплексних дій на основі опанованих художньо-педагогічних знань, набутого досвіду й емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної професії та мистецтва, що забезпечують ефективне здійснення ними самостійної образотворчої діяльності, художнього навчання та виховання учнів.

2. Структурний аналіз феномену художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва дав підстави виокремити основні його компоненти. Гностичний компонент передбачає застосування студентами психолого-педагогічних і образотворчих знань для художньо-творчої роботи з учнями. Проектувальний компонент полягає у педагогічній діяльності з

навчання учнів сприймати натуру цілісно й обумовлено та зображати її на площині паперу. Конструктивний компонент характеризується свідомим добором майбутнім фахівцем методів і форм навчання учнів компонувати зображення, працювати колірними і тональними співвідношеннями, застосовувати засоби художньої виразності. Комунікативний компонент проявляється у здатності студента забезпечувати педагогічну взаємодію з учнями у процесі пошуку образотворчих засобів для вираження творчого задуму. Організаційний компонент художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва проявляється у цілеспрямованому керуванні діяльністю учнів щодо грамотного й послідовного виконання ними зображення.

3. Конкретизація специфічно-ціннісних чинників навчально-творчої пленерної практики у закладі вищої освіти дала змогу виявити її педагогічні можливості у формуванні художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Доведено, що пленерна практика у системі фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва забезпечує інтеграцію їхніх педагогічних і художніх знань і вмінь, реалізацію міжпредметних зв'язків при вивченні психолого-педагогічних і образотворчих дисциплін, активізацію емоційно-ціннісного ставлення особистості до мистецтва та дійсності. Встановлено, що пленер сприяє формуванню всіх компонентів художньо-педагогічних умінь студентів, їхньої здатності самостійно й цілеспрямовано керувати художньою діяльністю учнів загальноосвітніх шкіл і закладів позашкільної мистецької освіти.

4. Обґрунтовано критеріально-рівневу систему сформованості художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Критерії (гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний) і показники (на рівні знання, розуміння, застосування, аналізу і синтезу) засвідчують відповідний рівень їх досягнення, взаємодіють у цілісній динамічній системі, яка є повністю діагностувальною.

Виокремлено три рівні сформованості художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики залежно від узагальнення у них прояву показників за обґрунтованими вище критеріями. Констатувальним експериментом зафіксовано переважання репродуктивного рівня сформованості проектувального (56,4 %), конструктивного (51,3 %), комунікативного (62 %) й організаційного (65,3 %) компонентів художньо-педагогічних умінь майбутніх фахівців, неусвідомлення ними значення пленерної практики у системі фахової підготовки студентів у закладах вищої освіти, методичної складової роботи на пленері, важливості навчання учнів пленерному живопису.

5. Створено й експериментально перевірено методику формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі взаємопов'язаних послідовних стадій (пропедевтичної, репродуктивної та творчої) пленерної практики. Реалізація методики передбачає застосування цілісної системи ефективних взаємодоповнювальних методів (актуалізація образотворчих знань, персоніфіковане та пояснювально-ілюстративне

викладання, робота з моделями, з натури, з пам'яті, за уявленням і уявою, вправи, композиційний пошук, педагогічний рисунок, навчання у співпраці, стимулювання творчої активності, творчих ситуацій, створення навчально-методичних комплексів, оцінювання продуктів творчої діяльності студентів) і форм (настановна конференція, творча майстерня, майстер-клас, дуальне та проектне навчання).

Позитивна динаміка, унаочнена якісними та кількісними результатами формувального експерименту (продуктивний і творчий рівні студентів експериментальних груп за гностичним компонентом – 69,4 % і 20 %, проектувальним – 65,3 % і 21,3 %, конструктивним – 60 % і 22,6 %, комунікативним – 58,7 % і 25,3 %, організаційним – 62,7 % і 28 %), підтверджує доцільність та ефективність впровадженої у закладах вищої освіти методики формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики.

Теоретично обґрунтована та експериментально перевірена методика формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва покладена в основу розробленого й упровадженого навчально-методичного комплексу, який містить наскрізні навчальні програми практик, навчальний посібник, методичні рекомендації для викладачів і студентів, систему навчально-творчих завдань, технологічні карти їх виконання, різнорівневі форми контролю навчальної успішності студентів. Розроблений навчально-методичний комплекс може бути продуктивно використаний викладачами, методистами, вчителями, студентами педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Здійснене дослідження дозволяє сформулювати ряд практичних рекомендацій щодо впровадження його результатів на теоретичному та прикладному рівнях. На теоретичному рівні його використання доцільне для створення концепції та розроблення стандартів підготовки вчителів образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти, для методологічного забезпечення системи художнього навчання студентів. На прикладному рівні пропонована методика може бути застосована для вдосконалення навчального процесу в закладах вищої освіти, а також у системі перепідготовки педагогічних працівників та дистанційної освіти.

Перспективи для подальшого розроблення досліджуваної проблеми вбачаються в аналізі та узагальненні світового досвіду підготовки фахівців художньої освіти в процесі пленерної практики та пошукові ефективних методів самостійної творчої роботи студентів на пленері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Навчальний посібник:

1. Сова О. Навчання образотворчого мистецтва на пленері : Навчальний посібник / Сова Ольга Сергіївна. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 104 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Сова О. С. Навчальна творча пленерна практика у системі професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / О. С. Сова // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Вип.26: зб. наук. праць / за наук. ред. В.І.Бондаря. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. – С. 167 – 172.

3. Сова О. С. Пленерна практика як фактор розвитку художньо-творчого потенціалу майбутніх учителів образотворчого мистецтва / О. С. Сова // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : зб. наук. пр. / МІХМД ім. С. Далі, ІПТО НАПН України ; редкол.: В.Ф. Орлов (голова). – К.: Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2015. – Вип. 10. – С. 301 – 311.

4. Сова О. С. Система навчальних завдань з пленерної практики майбутніх учителів образотворчого мистецтва / О. С. Сова // Мистецтво та освіта: науково-методичний журнал. – Київ: «Педагогічна думка», 2016. – Вип. № 1(79)2016. – С. 38 – 41.

5. Сова О. С. Методика виконання пейзажу на пленері / О.С. Сова // Наукові праці : наук. журн. / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили ; ред. кол.: О. П. Мещанінов (голова) [та ін.]. – Миколаїв, 2017. – Т. 303. – Вип. 291. – С. 124 – 127. – (Педагогіка).

Статті у наукових фахових виданнях інших держав і виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз:

6. Sova Olga. The essence and content of artistic-pedagogical skills in future teachers of Fine arts // Intellectual Archive. – Toronto : Shiny World Corp. (Canada). – 2017. – November/December.– Vol. 6. – No. 6. – P. 84 – 92.

7. Sova O.S. The structural components of artistic-pedagogical skills for future Fine arts teachers // Science and society: Collection of scientific articles. – Edizioni Magi, Roma, Italia, 2017. – P. 441 – 447.

8. Сова Ольга. Історичний огляд зародження художньої роботи на пленері / Сова Ольга // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. – Вип. 2, Ч. 2. – С. 227 – 235.

Матеріали науково-практичних конференцій:

9. Сова О. С. Художньо-педагогічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики / О. С. Сова // Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 18. – С. 209 – 213.

10. Сова О. С. Взаємодія наукової і педагогічної творчості у діяльності майбутнього викладача галузі мистецтв / О. С. Сова // Молода наука НПУ імені М. П. Драгоманова : збірник праць за матеріалами семінару "Основи педагогіки вищої школи" для аспірантів / Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; упор. проф. Л. П. Вовк, доц. В. Б. Вишківська. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – С. 146 – 152.

11. Сова О. С. Розвиток художньо-творчого потенціалу студентів-образотворців у процесі пленерної практики / О. С. Сова // Актуальні проблеми

формування естетичної культури майбутніх дизайнерів / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 23 – 24 березня 2017 р. – Кривий Ріг, 2017. – С. 114 – 115.

12. Сова О. С. Пленерна практика як умова формування педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва / О. С. Сова // Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з Міжнародною участю (м. Умань, 17 – 18 травня 2017 р.) / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, факультет мистецтв. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. – С. 130 – 134.

13. Сова О. Методика організації та проведення пленерної практики майбутніх учителів образотворчого мистецтва / О. С. Сова // Стратегії підвищення якості мистецької освіти в контексті змін сучасного соціокультурного простору. Матеріали і тези І Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса 13 – 14 жовтня 2017 р.). – Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2017. – С. 70 – 74.

14. Сова О. С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва під час пленеру / О. С. Сова // Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст : збірник матеріалів між народ. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 26–27 жовтня 2017 р.– С. 231– 235.

15. Сова О. С. Пленэрная практика как составляющая профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства / О. С. Сова // Актуальные проблемы искусства: история, теория, методика = Актуальныя праблемы мастацтва: гісторыя, тэорыя, методыка = The actual problems of art: the history, the theory, the methodically: материалы IV Международной научно-практической конференции, г. Минск, 27 октября 2017 г. / Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка. – Минск : БГПУ, 2017. – С. 170 – 172.

16. Сова Ольга. Вплив пленеру на становлення творчої особистості майбутнього художника-педагога / Сова Ольга // Розвиток конкурентоспроможної особистості у межах сучасної освіти: реалії та перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції; редакційна колегія: В. І. Бондар (голова) [та ін.]. – Івано-Франковськ: НАІР, 2018. – С. 237 – 241.

АНОТАЦІЇ

Сова О. С. Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (образотворче мистецтво). – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2018.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та пропонується нове розв'язання проблеми формування художньо-педагогічних умінь майбутніх

учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики. Доведено, що результатом сформованості виокремлених гностичного, проектувального, конструктивного, комунікативного, організаційного компонентів художньо-педагогічних умінь студентів в їх взаємодії є усвідомлене практичне оволодіння ними професією вчителя.

Апробовано критеріально-рівневу систему сформованості художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва, що забезпечує повноцінне діагностування професійної готовності студентів до педагогічної діяльності.

Експериментально перевірено методику формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва, яка полягає у цілеспрямованому навчально-педагогічному моделюванні взаємозв'язків професійно-методичної та художньо-творчої діяльності вчителя образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики. Розроблені навчально-методичні матеріали можуть бути продуктивно використані викладачами, методистами, вчителями та студентами образотворчих спеціальностей закладів вищої освіти.

Ключові слова: художньо-педагогічні вміння, пленерна практика, професійна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва, пленер, методика формування художньо-педагогічних умінь, заклади вищої освіти.

Сова О. С. Формирование художественно-педагогических умений будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (изобразительное искусство). – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2018.

В диссертации осуществлено теоретическое обобщение и предложено новое решение научной проблемы формирования художественно-педагогических умений будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики. Установлено, что художественные умения студента педагогического высшего учебного заведения находятся в тесной взаимосвязи с его педагогическими умениями методически грамотно обучать учеников. Пленэрная практика является фактором формирования у студентов единства художественно-педагогических знаний и практических умений.

Конкретизировано суть понятия «художественно-педагогические умения будущих учителей изобразительного искусства» как способности личности выполнять комплексные действие на основе усвоенных художественно-педагогических знаний, приобретенного опыта и эмоционально-ценностного отношения к педагогической профессии и искусству, обеспечивающих эффективное осуществление ею самостоятельной изобразительной деятельности, художественного обучения и воспитания учащихся.

Структурный анализ феномена художественно-педагогических умений будущих учителей изобразительного искусства дал основания для выделения его компонентов. Гностический компонент предусматривает применение

студентами педагогических и изобразительных знаний для творческой работы с учащимися. Проектировочный компонент заключается в педагогической деятельности по обучению учащихся воспринимать и изображать натуру целостно. Конструктивный компонент характеризуется сознательным выбором будущим специалистом методов и форм обучения учащихся компоновать изображения, работать цветовыми и тональными соотношениями. Коммуникативный компонент проявляется в способности студента обеспечивать педагогическое взаимодействие с учащимися в процессе поиска изобразительных средств выражения творческого замысла. Организационный компонент художественно-педагогических умений будущих учителей изобразительного искусства выражается в целенаправленном управлении деятельностью учащихся по последовательному выполнению изображения.

Обоснованно критериально-уровневую систему сформированности художественно-педагогических умений будущих учителей изобразительного искусства. Критерии (гностический, проектировочный, конструктивный, коммуникативный, организационный) и показатели взаимодействуют в целостной системе. Выделены три уровня сформированности художественно-педагогических умений: творческий, продуктивный и репродуктивный.

Экспериментально проверено методику формирования художественно-педагогических умений будущих учителей изобразительного искусства в процессе взаимосвязанных последовательных стадий (пропедевтическая, репродуктивная и творческая) пленэрной практики. Реализация методики предусматривает применение системы методов (актуализация изобразительных знаний, персонифицированное и объяснительно-иллюстративное преподавание, работа с моделями, с натуры, по памяти, по представлению и воображению, упражнения, композиционный поиск, педагогический рисунок, обучение в сотрудничестве, стимулирование творческой активности, создание учебно-методических комплексов, оценка продуктов творческой деятельности студентов) и форм (установочная конференция, творческая мастерская, мастер-класс, дуальное и проектное обучение).

Ключевые слова: художественно-педагогические умения, пленэрная практика, профессиональная подготовка будущих учителей изобразительного искусства, пленэр, методика формирования художественно-педагогических умений, высшее учебное заведение.

Sova O. S. Building the Artistic and Pedagogical Skills of Future Fine Arts Teachers in the Process of a Plein Air Practical Training. – The Manuscript Copyright Qualifying Paper.

The Ph.D. thesis in Education, in 13.00.02. Training Theory and Methods (Fine Arts) specialty. The National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2018.

The thesis research provides the conceptual synthesis and suggests a new solution to the problem of building the artistic and pedagogical skills of future fine arts teachers in the process of a plein air practical training. It has been proved that the result of the maturity of distinguished gnostical, projecting, constructive, communicative, and organizational components of the artistic and pedagogical skills

of students in their interaction is their conscious practical mastery of the teaching profession.

The criterial-and-level system of maturity of artistic and pedagogical skills of future fine arts teachers has been tested, which provides a complete diagnosis of the professional readiness of students to the pedagogical activity.

The method of building the artistic and pedagogical skills of future fine arts teachers has been experimentally verified, which is a purposeful educational and pedagogical relationship modeling of the artistic, creative, professional, and methodical activity of teachers in the context of teaching fine arts during a plein air practical training. The developed teaching and learning aids can be productively used by educators, resource teachers, teachers, and students of the fine arts specialties of higher education institutions.

Keywords: artistic and pedagogical skills, plein air practical training, professional training of future fine arts teachers, plein air, a method of building artistic and pedagogical skills, higher education institutions.

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100355098

Підписано до друку 05.09.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 248
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.